

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشگاه پیام نور
دانشکده علوم اجتماعی
مرکز غرب تهران
پایان نامه
برای دریافت مدرک کارشناسی ارشد
رشته: جامعه‌شناسی
گروه: جامعه‌شناسی

عنوان پایان نامه :
بررسی رابطه سرمایه‌های اجتماعی و توسعه‌ی اجتماع محلی
(مطالعه موردی شهرستان آران و بیدگل)

محسن عبدالله زاده آرانی

استاد راهنما :

دکتر محمدجواد زاهدی مازندرانی

استاد مشاور :

دکتر غلامرضا غفاری

بهمن ماه ۱۳۸۷

بررسی رابطه سرمایه‌ی اجتماعی و توسعه‌ی اجتماع محلی (مطالعه موردی شهرستان آران و بیدگل)

چکیده:

در دهه‌ی ۱۹۹۰، سرمایه‌ی اجتماعی - به معنای هنجارها و شبکه‌هایی که مردم را قادر به کنش جمعی می‌سازد - جایگاهی رفیع در بین تمام رشته‌های دانش اجتماعی یافت؛ و همچنین استفاده از مفهوم سرمایه‌ی اجتماعی با توجه به روند جهانی شدن و تضعیف نقش دولت‌های ملی، به عنوان راه حلی اجرا شدنی در سطح اجتماعات محلی برای مشکلات توسعه، مورد توجه سیاست‌گذاران و مسئولان سیاست اجتماعی قرار گرفت. بر این اساس، توسعه از پایین به بالا که متکی بر مشارکت جمعی و بسیج کنشگران محلی در محدوده تعریف شده محلی برای حل مسائل محلی و ایجاد فرصت‌ها است جزء فرآیند توسعه‌ی اجتماع محلی محسوب می‌شود. موضوع این پژوهش در باب رابطه سرمایه‌ی اجتماعی و توسعه‌ی اجتماع محلی بیش از هر چیز وامدار کارهای رابرت پاتنام، و این نکته است که چرا برخی از سازمان‌ها، اجتماعات از دیگران بهتر عمل می‌کنند. بنابراین مسئله محوری این پژوهش، مبنا قرار دادن تفاوت سطوح توسعه‌ای میان هر یک از دو قسمت بیدگل و آران در مجموعه‌ی آران و بیدگل و کوشش برای تبیین این تفاوت بر مبنای تفاوت‌های موجود در میزان سرمایه‌ی اجتماعی ساکنان این دو قسمت بوده؛ و با روش پیمایشی و تکنیک نمونه‌گیری خوشه‌ای، پرسش‌نامه‌هایی در بین حدود ۴۰۰ نفر از ساکنین شهر آران و بیدگل توزیع شده است. متغیر وابسته این تحقیق توسعه‌ی اجتماع محلی است که با چهار بعد، مشارکت عینی (نهادی)، مشارکت در اقدامات توسعه‌ای، انسجام اجتماعی، مشارکت در پروژه‌های توسعه‌ای مورد سنجش قرار گرفته است. و متغیر مستقل سرمایه‌ی اجتماعی می‌باشد. یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد که از دو فرضیه اصلی، فرضیه‌ی اصلی اول ما که عبارت بود از این که بین مؤلفه‌های سرمایه‌ی اجتماعی و توسعه‌ی اجتماع محلی رابطه‌ی معناداری وجود دارد، تأیید شد. ولی فرضیه‌ی اصلی دوم که عبارت بود از معنادار بودن تفاوت میان میانگین‌های سرمایه‌ی اجتماعی دو اجتماع محلی آران و اجتماع محلی بیدگل تأیید نشد و فرض صفر پذیرفته شد. بنابراین نتیجه گرفته شد که بین سرمایه‌ی اجتماعی آران و بیدگل تفاوت معنادار آماری وجود ندارد. و هر دو جامعه تقریباً یکسان هستند. و به نظر می‌رسد، ریشه‌ی تفاوت در سطوح و ابعاد توسعه‌ای بین این دو اجتماع را باید در عوامل دیگری جستجو کرد.

کلمات کلیدی: سرمایه‌ی اجتماعی، اجتماع محلی، توسعه، توسعه‌ی اجتماع محلی.

صفحه	عنوان
	فصل اول: کلیات تحقیق
۲	۱-۱ مقدمه
۵	۲-۱ طرح مسئله
۱۸	۳-۱ سؤالات تحقیق
۱۸	۴-۱ اهمیت و ضرورت تحقیق
۱۸	۱-۴-۱ ضرورت شناختی
۱۹	۲-۴-۱ ضرورت کاربردی
۲۱	۵-۱ اهداف پژوهش حاضر
	فصل دوم: مطالعات پیشین
۲۳	۱-۲ تحقیقات خارجی:
۲۳	۱-۲-۱ مطالعات پاتنام
۲۳	۲-۲-۱ مطالعات آفه و فوش
۲۴	۳-۲-۱ مطالعات ناک
۲۵	۴-۲-۱ مطالعات مرنیسی
۲۵	۵-۲-۱ سرمایه اجتماعی و توسعه اقتصادی (لو، ۲۰۰۴)
۲۶	۶-۲-۱ سرمایه اجتماعی درون و برون گروهی و مشارکت مدنی (لوفلین، ۲۰۰۳)
۲۶	۲-۲-۲ تحقیقات داخلی:
۲۶	۱-۲-۲ بررسی سرمایه اجتماعی و عوامل مؤثر بر شکل گیری آن در شهر تهران
۲۶	۲-۲-۲ سرمایه اجتماعی و سلوک اجتماعی
۲۷	۳-۲-۲ نقش سرمایه اجتماعی در مشارکت
۲۷	۴-۲-۲ نقش اعتماد اجتماعی در امر توسعه با تاکید بر عملکرد و نقش شوراهاى اسلامى
۲۷	۵-۲-۲ بررسی نقش سرمایه اجتماعی در نگرش به توسعه سیاسى در بین معلمان شهرستان مریوان
۲۸	۶-۲-۲ بررسی موانع اجتماعی فرهنگی مؤثر بر مشارکت اجتماعی - اقتصادی در جامعه روستایی کاشان
۲۸	۷-۲-۲ سرمایه اجتماعی و توسعه اقتصادی
۲۹	۸-۲-۲ به سوی رویکرد دارایی - مبنا برای توسعه اجتماع محلی
۳۰	۹-۲-۲ مفهوم سرمایه در نظریات کلاسیک و جدید با تأکید بر نظریه‌های سرمایه اجتماعی
۳۰	۱۰-۲-۲ مبانی نظری و سنخ شناسی نظریه های توسعه اجتماع محلی
۳۱	۱۱-۲-۲ سرمایه اجتماعی شرط لازم برای توسعه
۳۲	۱۲-۲-۲ نقش سرمایه اجتماعی در برنامه ریزی برای رفاه اجتماعات محلی
۳۲	۱۳-۲-۲ نگاهی به سرمایه اجتماعی و توسعه
۳۲	۱۴-۲-۲ رابطه سرمایه اجتماعی، رفاه اجتماعی و توسعه پایدار
۳۳	۱۵-۲-۲ سرمایه اجتماعی و عملکرد اقتصادی
۳۳	۱۶-۲-۲ سرمایه اجتماعی و چگونگی تاثیر آن بر اقتصاد
۳۳	۱۷-۲-۲ پسماند رشد: سرمایه انسانی یا سرمایه اجتماعی

۳۴	۲-۱۸ سرمایه اجتماعی و رشد اقتصادی: ارائه یک الگوی نظری
۳۴	۲-۳ جمع بندی (نقاط قوت، نقاط ضعف)
	فصل سوم: پیشینه نظری
۳۸	۳-۱ توسعه‌ی اجتماعی
۴۰	۳-۲ زمینه‌های مفهومی توسعه‌ی اجتماعی
۴۰	۳-۲-۱ تأکید بر شاخص‌های اجتماعی
۴۰	۳-۲-۲ توسعه‌ی چندگانه
۴۱	۳-۲-۳ اهمیت انگیزش‌های اجتماعی
۴۱	۳-۲-۴ ارزیابی انسان‌گرایانه
۴۲	۳-۲-۵ انسان آفرینش‌گر توسعه
۴۳	۳-۲-۶ نقد چرخه وابستگی
۴۳	۳-۲-۷ نقش بخش سوم
۴۶	۳-۳ مفهوم اجتماع محلی
۵۰	۳-۴ تاریخچه طرح توسعه‌ی اجتماع محلی
۵۳	۳-۵ توسعه‌ی اجتماع محلی: (تعاریف و دیدگاه‌ها، ویژگی‌ها و اهداف)
۵۸	۳-۶ توسعه‌ی اجتماع محلی با رویکرد اجتماع محور: (مشخصه‌ها، اهداف)
۵۸	۳-۶-۱ مشخصه‌ها و ویژگی‌ها
۵۹	۳-۶-۲ اهداف
۶۱	۳-۷ توسعه‌ی اجتماع محلی با رویکرد مشارکتی و از پایین
۶۶	۳-۷-۱ نردبان مشارکت شهروندی
۶۸	۳-۷-۲ نهادهای اجتماع محور و مشارکت شهروندی
۶۹	۳-۷-۳ مراحل ظرفیت‌سازی نهادهای اجتماع محلی
۷۱	۳-۷-۴ توسعه‌ی اجتماع محلی با رویکرد دارایی - مبنا
۷۴	۳-۸ انسجام اجتماعی
۷۵	۳-۹ سرمایه‌ی اجتماعی: تاریخچه، تعاریف، دیدگاه‌ها
۷۵	۳-۹-۱ زمینه فکری و تاریخی
۷۷	۳-۹-۲ کارکردهای سرمایه‌ی اجتماعی
۷۸	۳-۹-۳ ابعاد و مؤلفه‌های سرمایه‌ی اجتماعی
۸۱	۳-۹-۴ نظریه‌های سرمایه‌ی اجتماعی
۸۱	۳-۹-۴-۱ پیر بردیو
۸۲	۳-۹-۴-۲ جیمز کلمن
۸۳	۳-۹-۴-۳ فرانسیس فوکویاما
۸۳	۳-۹-۴-۴ رابرت پاتنام
۹۰	۳-۱۰ سرمایه‌ی اجتماعی و توسعه‌ی اجتماع محلی
۹۴	۳-۱۱ چهارچوب نظری تحقیق
۱۰۰	۳-۱۱-۱ فرضیه‌های تحقیق

۱۰۰	۳-۱۱-۱ فرضیه‌های اصلی
۱۰۰	۳-۱۱-۲ فرضیه‌های فرعی
	فصل چهارم: روش شناسی پژوهش
۱۰۲	۴-۱ روش
۱۰۲	۴-۱-۱ روش پژوهش
۱۰۲	۴-۱-۲ ابزار پژوهش
۱۰۲	۴-۲ جامعه آماری
۱۰۳	۴-۳ تکنیک و روش نمونه‌گیری
۱۰۳	۴-۳-۱ تکنیک نمونه‌گیری
۱۰۳	۴-۳-۲ روش نمونه‌گیری
۱۰۴	۴-۴ روش تحلیل داده‌ها
۱۰۴	۴-۵ تعاریف مفهومی متغیرهای تحقیق
۱۰۴	۴-۵-۱ متغیر مستقل (سرمایه اجتماعی)
۱۰۷	۴-۵-۲ متغیر وابسته (توسعه‌ی اجتماع محلی)
۱۱۰	۴-۶ تعاریف عملیاتی متغیرهای تحقیق
۱۱۰	۴-۶-۱ متغیر مستقل
۱۱۱	۴-۶-۲ متغیر وابسته
۱۱۲	۴-۷ سطح سنجش (ترتیبی و اسمی)
۱۱۳	۴-۸ اعتبار گویه‌ها
۱۱۳	۴-۹ پایایی گویه‌ها
	فصل پنجم: تجزیه و تحلیل یافته‌های پژوهش
۱۱۵	۵-۱ آمارهای توصیفی
۱۱۶	۵-۲ ویژگی‌های عمومی جامعه آماری
۱۱۶	۵-۲-۱ توزیع پاسخگویان بر حسب محل تولد
۱۱۶	۵-۲-۲ توزیع پاسخگویان بر حسب جنسیت
۱۱۶	۵-۲-۳ توزیع پاسخگویان بر حسب سن
۱۱۸	۵-۲-۴ توزیع پاسخگویان بر حسب وضع تأهل
۱۱۹	۵-۲-۵ توزیع پاسخگویان بر حسب وضعیت تحصیلی
۱۲۱	۵-۲-۶ توزیع پاسخگویان بر حسب نوع مسکن: (مال خود، استیجاری، ...)
۱۲۲	۵-۲-۷ توزیع پاسخگویان بر حسب نوع فعالیت به تفکیک ناحیه شهری
۱۲۳	۵-۲-۸ توصیف متغیر سرمایه اجتماعی به تفکیک ناحیه شهری
۱۲۴	۵-۲-۹ توصیف متغیر توسعه محلی به تفکیک ناحیه شهری
۱۲۵	۵-۳ آمارهای استنباطی
۱۲۶	۵-۴ آزمون فرضیه‌های تحقیق
۱۲۶	۵-۴-۱ تحلیل دو متغیره

۱۴۶	۴-۲-آزمون مقایسه میانگین‌ها
	فصل ششم: جمع بندی و نتیجه گیری
۱۵۳	مقدمه
۱۵۴	۱-۶ یافته‌های پژوهش
۱۵۵	۲-۶ نتیجه‌گیری
	ضمایم: ضمیمه ۱: پرسشنامه
	فهرست منابع: (فارسی - انگلیسی)

فهرست جداول

صفحه	عنوان
۱۴	جدول (۱-۱) در صد مشارکت در سومین دوره انتخابات شورای شهر به تفکیک دو اجتماع محلی آران و بیدگل
۴۴	جدول (۱-۳) طبقه بندی چهارگانه از توسعه‌ی اجتماعی
۵۷	جدول (۲-۳) طبقه بندی چهارگانه از توسعه‌ی اجتماع محلی معاصر
۶۴	جدول (۳-۳) طبقه بندی مشارکت از نظر ویت
۶۸	جدول (۴-۳) ماتریس چرخه پروژه و سطوح مشارکت (کلیتون؛ اوکلی؛ پرت، ۱۳۸۳)
۷۱	جدول (۵-۳) مراحل ششگانه مداخلات اجتماع محلی محور
۷۳	جدول (۶-۳) ماتریس رویکردهای مداخله و توسعه‌ی اجتماع محلی
۷۳	جدول (۷-۳) پنج شکل از دارایی‌های اجتماع محلی
۸۹	جدول (۸-۳) تعریف، هدف و واحد تحلیل سرمایه‌ی اجتماعی از نگاه کلمن، بوردیو و پاتنام
۱۱۰	جدول (۱-۴) ابعاد و شاخص‌های سرمایه‌ی اجتماعی و تعاریف عملیاتی ارائه شده جهت سنجش آن‌ها
۱۱۱	جدول (۲-۴) ابعاد و مؤلفه‌های توسعه اجتماع محلی و تعاریف عملیاتی ارائه شده جهت سنجش آن‌ها
۱۱۲	جدول (۳-۴) متغیرهای مورد مطالعه و چگونگی سنجش آن‌ها (سطوح سنجش)
۱۱۶	جدول (۱-۵) توزیع فراوانی مطلق و درصدی جامعه مورد بررسی بر حسب ناحیه شهری
۱۱۶	جدول (۲-۵) توزیع فراوانی مطلق و درصدی جامعه مورد بررسی بر حسب جنسیت به تفکیک ناحیه شهری
۱۱۷	جدول (۳-۵) توزیع فراوانی مطلق و درصدی جامعه مورد بررسی بر حسب سن
۱۱۷	جدول (۴-۵) شاخص‌های مرکزی سن پاسخگویان
۱۱۸	جدول (۵-۵) توزیع فراوانی مطلق و درصدی جامعه بیدگل بر حسب وضعیت تأهل
۱۱۸	جدول (۶-۵) توزیع فراوانی مطلق و درصدی جامعه آران بر حسب وضعیت تأهل
۱۱۹	جدول (۷-۵) توزیع فراوانی مطلق و درصدی جامعه بیدگل بر حسب وضعیت تحصیلی
۱۲۰	جدول (۸-۵) توزیع فراوانی مطلق و درصدی جامعه آران بر حسب وضعیت تحصیلی
۱۲۱	جدول (۹-۵) توزیع فراوانی مطلق و درصدی جامعه بیدگل بر حسب نوع مسکن
۱۲۱	جدول (۱۰-۵) توزیع فراوانی مطلق و درصدی جامعه آران بر حسب نوع مسکن
۱۲۲	جدول (۱۱-۵) توزیع فراوانی مطلق و درصدی جامعه بیدگل بر حسب نوع فعالیت
۱۲۲	جدول (۱۲-۵) توزیع فراوانی مطلق و درصدی جامعه آران بر حسب نوع فعالیت
۱۲۳	جدول (۱۳-۵) توصیف متغیر سرمایه اجتماعی به تفکیک ناحیه شهری
۱۲۴	جدول (۱۴-۵) توصیف متغیر توسعه محلی به تفکیک ناحیه شهری
۱۲۶	جدول (۱۵-۵) ضریب همبستگی تاوکنندال b و اسپیرمن اعتماد بین شخصی و توسعه‌ی اجتماع محلی آران
۱۲۷	جدول (۱۶-۵) ضریب همبستگی تاوکنندال b و اسپیرمن اعتماد بین شخصی و توسعه‌ی اجتماع محلی بیدگل
۱۲۸	جدول (۱۷-۵) ضریب همبستگی تاوکنندال b و اسپیرمن اعتماد نهادی (رسمی) و توسعه‌ی اجتماع محلی آران

۱۲۹	جدول (۱۸-۵) ضریب همبستگی تاوکنندال b و اسپیرمن اعتماد نهادی (رسمی) و توسعه‌ی اجتماع محلی بیدگل
۱۳۰	جدول (۱۹-۵) ضریب همبستگی تاوکنندال b و اسپیرمن اعتماد عمومی و توسعه‌ی اجتماع محلی آران
۱۳۱	جدول (۲۰-۵) ضریب همبستگی تاوکنندال b و اسپیرمن اعتماد عمومی و توسعه‌ی اجتماع محلی بیدگل
۱۳۲	جدول (۲۱-۵) ضریب همبستگی تاوکنندال b و اسپیرمن قابلیت اعتماد محیط و توسعه‌ی اجتماع محلی آران
۱۳۳	جدول (۲۲-۵) ضریب همبستگی تاوکنندال b و اسپیرمن قابلیت اعتماد محیط و توسعه‌ی اجتماع محلی بیدگل
۱۳۴	جدول (۲۳-۵) ضریب همبستگی تاوکنندال b و اسپیرمن احساس امنیت و توسعه‌ی اجتماع محلی آران
۱۳۵	جدول (۲۴-۵) ضریب همبستگی تاوکنندال b و اسپیرمن احساس امنیت و توسعه‌ی اجتماع محلی بیدگل
۱۳۶	جدول (۲۵-۵) ضریب همبستگی تاوکنندال b و اسپیرمن ظرفیت پذیرش تفاوت‌ها و توسعه‌ی اجتماع محلی آران
۱۳۷	جدول (۲۶-۵) ضریب همبستگی تاوکنندال b و اسپیرمن ظرفیت پذیرش تفاوت و توسعه‌ی اجتماع محلی آران
۱۳۸	جدول (۲۷-۵) ضریب همبستگی تاوکنندال b و اسپیرمن احساس اثر گذاری و کارایی و توسعه‌ی اجتماع محلی آران
۱۳۹	جدول (۲۸-۵) ضریب همبستگی تاوکنندال b و اسپیرمن احساس اثر گذاری و کارایی و توسعه‌ی اجتماع محلی بیدگل
۱۴۰	جدول (۲۹-۵) ضریب همبستگی تاوکنندال b و اسپیرمن ارزش زندگی و توسعه‌ی اجتماع محلی آران
۱۴۱	جدول (۳۰-۵) ضریب همبستگی تاوکنندال b و اسپیرمن ارزش زندگی و توسعه‌ی اجتماع محلی بیدگل
۱۴۲	جدول (۳۱-۵) ضریب همبستگی تاوکنندال b و اسپیرمن تعامل اجتماعی و توسعه‌ی اجتماع محلی آران
۱۴۳	جدول (۳۲-۵) ضریب همبستگی تاوکنندال b و اسپیرمن تعامل اجتماعی و توسعه‌ی اجتماع محلی بیدگل
۱۴۴	جدول (۳۳-۵) ضریب همبستگی تاوکنندال b و اسپیرمن آگاهی و توسعه‌ی اجتماع محلی آران
۱۴۵	جدول (۳۴-۵) ضریب همبستگی تاوکنندال b و اسپیرمن آگاهی و توسعه‌ی اجتماع محلی بیدگل
۱۴۶	جدول (۳۵-۵) آماره‌های متغیر سرمایه‌ی اجتماعی به تفکیک ناحیه شهری
۱۴۷	جدول (۳۶-۵) آزمون t استودنت برای سنجش معناداری تفاوت میان میانگین‌های سرمایه اجتماعی دو نمونه مستقل
۱۴۸	جدول (۳۷-۵) آماره‌های متغیر توسعه‌ی اجتماع محلی به تفکیک ناحیه شهری
۱۴۸	جدول (۳۸-۵) آزمون t استودنت برای سنجش معناداری تفاوت میان میانگین‌های توسعه‌ی اجتماع محلی دو نمونه مستقل
۱۴۹	جدول (۳۹-۵) آزمون t استودنت برای مقایسه میانگین سرمایه‌ی اجتماعی مجموع آران و بیدگل با مقدار متوسط
۱۵۰	جدول (۴۰-۵) آزمون t استودنت برای مقایسه میانگین توسعه‌ی اجتماع محلی مجموع آران و بیدگل با مقدار متوسط
۱۵۰	جدول (۴۱-۵) آزمون t برای مقایسه میان میانگین سرمایه‌ی اجتماعی و توسعه‌ی اجتماع محلی آران
۱۵۱	جدول (۴۲-۵) آزمون t برای مقایسه میان میانگین سرمایه‌ی اجتماعی و توسعه‌ی اجتماع محلی بیدگل

فهرست نمودارها

صفحه

عنوان

۶	تصویر (۱-۱) ساختار دوتایی شهرستان آران و بیدگل
۹	تصویر (۲-۱) کروکی نشان دهنده خیابان مرزی و خیابان‌های اصلی شهرستان آران و بیدگل
۱۲	تصویر (۳-۱) نقشه برجسته سازی تفاوت‌های توسعه‌ای دو اجتماع محلی آران و بیدگل
۴۰	نمودار (۱-۳) عوامل مؤثر بر تکوین رویکرد توسعه‌ی اجتماعی
۴۵	نمودار (۲-۳) روابط بین سه الگوی توسعه
۴۷	نمودار (۳-۳) مفهوم اجتماع محلی
۶۰	نمودار (۴-۳) جایجایی مسئولیت و وظایف بین حکومت و اجتماع محلی در چهارچوب تمرکززدایی.
۶۴	نمودار (۵-۳) نحوه تعامل بخش‌های مختلف در توسعه‌ی شهری
۸۰	نمودار (۶-۳) ابعاد عینی - ذهنی و خرد - کلان سرمایه‌ی اجتماعی
۸۴	نمودار (۷-۳) نظریه سرمایه‌ی اجتماعی رابرت پاتنام
۹۸	نمودار (۸-۳) چرخه تأثیر و تأثر چهار سازه این پژوهش بر روی هم به صورت تعاملی
۹۹	نمودار (۹-۳) مدل رابطه سرمایه‌ی اجتماعی و توسعه‌ی اجتماع محلی

فصل اول

(کلیات تحقیق)

آنچه در این فصل می‌خوانید:

مقدمه

طرح مسئله

سؤالات تحقیق

اهمیت و ضرورت تحقیق

اهداف پژوهش حاضر

۱-۱ مقدمه :

برخی از جامعه‌شناسان معاصر کم و کیف روابط اجتماعی را با مفهوم سرمایه‌ی اجتماعی^۱ توضیح داده‌اند و ذخیره بالای سرمایه‌ی اجتماعی را در جامعه عامل سهولت همکاری و هماهنگی اجتماعی میان افراد جهت دستیابی به منافع مشترک معرفی کرده‌اند.

امروزه سرمایه‌ی اجتماعی نقشی بسیار مهم‌تر از سرمایه‌ی فیزیکی و انسانی در جوامع ایفا می‌کنند. ارزش‌ها، هنجارها، روابط اجتماعی و شبکه‌های روابط جمعی انسجام بخش میان انسان‌ها و سازمان‌هاست. عالمان اجتماعی برای حل مشکل مربوط به کنش جمعی بر مفهوم سرمایه‌ی اجتماعی تأکید دارند و بر این باورند که در غیاب سرمایه‌ی اجتماعی سایر سرمایه‌ها اثر بخشی مطلوب خود را از دست می‌دهند و بدون سرمایه‌ی اجتماعی، پیمودن راه‌های توسعه و تکامل فرهنگی و اقتصادی ناهموار و دشوار است. سرمایه‌ی اجتماعی توضیح می‌دهد که چرا برخی سازمان‌ها و جوامع از دیگران بهتر عمل می‌کنند. (پاتنام، ۱۳۸۰: ۲۸۵)

این طرز معنا کردن نقش روابط اجتماعی در توسعه، نقطه عطفی است در رویکرد نظری [نسبت به توسعه] و لذا تبعیت مهمی را برای تحقیقات و سیاست‌های معاصر در زمینه توسعه دربردارد. تا دهه‌ی ۱۹۹۰ عمده نظریه‌های توسعه دیدگاه‌هایی بالنسبه محدود و حتی متناقض درباره نقش روابط اجتماعی در توسعه اقتصادی داشتند و توصیه‌های سیاستی سازنده‌ای که عرضه می‌کردند چندان قابل استفاده نبود. برای مثال، در دهه‌های ۱۹۵۰ و ۱۹۶۰، روابط اجتماعی و راه و رسم‌های سستی زندگی همچون موانعی بر سر راه توسعه تلقی می‌شد. مور تذکر می‌دهد که وقتی نظریه‌پردازان نوسازی فقدان یا شکست سرمایه‌داری را توضیح می‌دادند، نقطه‌ای که در کانون توجه آنان قرار داشت نقش روابط اجتماعی به عنوان یک مانع بود. این دیدگاه در دهه‌ی ۱۹۷۰ جای خود را به

^۱ Social Capital

نظریه‌های وابستگی^۱ و نظام جهانی^۲ داد. اینان معتقد بودند که روابط اجتماعی در بین نخبگان حقوقی [شرکت‌ها] و سیاسی، سازوکار اصلی استثمار سرمایه‌دارانه است (تاجبخش، ۱۳۸۴: ۵۳۱)

سرمایه‌اجتماعی، در کلی‌ترین سطح، ویژگی‌هایی از یک جامعه یا گروه اجتماعی است که ظرفیت سازماندهی جمعی و داوطلبانه برای حل مشکلات متقابل یا مسائل عمومی را افزایش می‌دهد. سرمایه‌ی اجتماعی به خصوصیتی از سازمان اجتماعی نظیر شبکه‌ها، هنجارهای همیاری و اعتماد اشاره دارد که همکاری و هماهنگی برای منافع متقابل را تسهیل می‌کند (تاجبخش، ۱۳۸۴: ۱۰)

توسعه اجتماع محلی، یک حوزه‌ی مطالعاتی پیچیده و میان‌رشته‌ای است که علاوه بر قلمرو طبیعی یک اجتماع محلی، وجوه اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی، سیاسی و زیست محیطی آن را نیز شامل می‌شود. بنابراین توسعه‌ی اجتماعی محلی، عملاً همه‌ی جنبه‌های یک اجتماع را دربرمی‌گیرد (فیلیس و پیتمن، ۱۳۹۰)

فیلیس و پیتمن تعریفی ساده از توسعه‌ی اجتماع محلی را به کار بسته‌اند: سازمان‌دادن مردم و منابع برای دستیابی به اهداف مشترک. توسعه‌ی اجتماع محلی (به مثابه یک رویکرد دربرگیرنده و کل‌گرا)، مبتنی بر این ایده است که همه‌ی مردم، مهم هستند و باید در تصمیمات اجتماع نقش داشته باشند، به بیان دیگر، تمامی افراد اجتماع، به طور بالقوه می‌توانند به فرآیند توسعه کمک کنند. آن‌ها قادرند منابع خود را به اشتراک گذارند و مسئولیت اقداماتی که در سطح اجتماع محلی انجام می‌شود و پیامدهای این اقدامات را بپذیرند. باید این حق را برای شهروندان قائل شد که در مورد آنچه بر اجتماع آنها تأثیر می‌گذارد، خودشان تصمیم‌گیری کنند. این فرآیند، همواره شکلی باز و شفاف دارد؛ به این معنا که مردم، بسته به علاقه‌مندی و توانایی‌شان در آن مشارکت می‌کنند. (فیلیس و پیتمن، ۱۳۹۰)

توسعه‌ی اجتماع محلی محملی است که به بهترین شکل ممکن تأثیر سرمایه‌ی اجتماعی را در توسعه نشان می‌دهد. اهمیت و راهبردی بودن سرمایه‌ی اجتماعی در توسعه‌ی اجتماع محلی بیش از سایر اشکال و سطوح

^۱ Dependency theory

^۲ world system theory

توسعه است. دلیل این امر آن است که توسعه‌ی اجتماع محلی یکی از اشکال توسعه می‌باشد که با مشارکت و بسیج مردم محلی در تمامی مراحل برنامه‌های توسعه برای حل مسائل و ایجاد فرصت‌ها معنی پیدا می‌کند. بنابراین کیفیت سرمایه‌ی اجتماعی برای پیش‌برد اهداف توسعه‌ی اجتماع محلی اهمیت بسیار راهبردی دارد و تأثیر آن بر موفقیت یا عدم موفقیت برنامه‌های توسعه‌ی اجتماع محلی بسیار ملموس می‌باشد. توسعه در سطح محلی را نباید بعنوان زیرمجموعه برنامه‌های ملی و منطقه‌ای توسعه با کارگزاری دولت تلقی کرد. هرچند ارتباط سازنده بین سه سطح ملی، منطقه‌ای و محلی همیشه مورد تأکید است.

«گری فه» توسعه‌ی اجتماع محلی را چنین تعریف می‌کند: «توسعه‌ی اجتماع محلی عبارت است از فرآیندی که از طریق آن، نهادها یا افراد محلی - کنشگران محلی - در محدوده تعریف شده محلی برای خلق، تقویت یا تثبیت مجموعه‌ای از فعالیت‌های - اجتماعی، اقتصادی، و فرهنگی - آن هم از طریق استفاده از منابع محدود تعریف شده به بهترین وجه، بسیج می‌شوند.» (پیران، ۱۳۸۳) در اینجا فرآیندهای نیازسنجی، تعیین اهداف، تصمیم‌گیری و تصمیم‌سازی، اجرا و نظارت و بازبینی توسط کنشگران محلی و با نظارت آنها صورت می‌گیرد.

تأکید بر کنشگران محلی به معنی نفی کارگزاران دولتی و بخش خصوصی در زمینه توسعه‌ی اجتماع محلی نیست. تعادل صحیح و سازنده بین کارگزاران دولتی، کارگزاران بخش خصوصی، کارگزاران نهادهای بین‌المللی، و کارگزاران محلی، بی‌شک در زمینه توسعه‌ی اجتماع محلی کارگشا خواهد بود. در واقع تعامل افراد و نهادهای مردمی محلی با کارگزاران دولتی و خصوصی در تخصیص بهینه منابع دولتی و خصوصی برای محدوده محلی در کنار استفاده از منابع محلی برای حل مسائل محلی و ایجاد فرصت‌ها در محدوده محلی نیز جزء فرآیند توسعه‌ی اجتماع محلی محسوب می‌شود.

باید اشاره کرد که توسعه‌ی اجتماع محلی را نباید در حد بخشی از برنامه‌ریزی‌های متمرکز دولتی توسعه در ابعاد مختلف ملی و منطقه‌ای تصور کرد. به عبارت دیگر توسعه‌ی اجتماع محلی زیرمجموعه برنامه‌های متمرکز دولتی محسوب نمی‌شود. همچنین به‌رغم اینکه در توسعه‌ی اجتماع محلی کارگزاران اصلی توسعه، مردم و نهادهای محلی، در امر شناسایی اهداف، مسائل، فرصت‌ها و تخصیص بهینه منابع برای آنها هستند؛ لیکن این به

معنی برنامه‌ریزی از پایین در راستای برنامه‌ریزی‌های دولتی یا تمرکز زدایی دولتی نیست. البته توسعه اجتماع محلی، تمرکززدایی و برنامه‌ریزی از پایین را به همراه دارد اما این نوع توسعه را به این مفاهیم نمی‌توان تقلیل داد. لازم‌الذکر است که توسعه‌ی اجتماع محلی ضرورتاً به معنای برنامه‌های فقر زدایی و توانمندسازی فقرا و ظرفیت‌سازی محلی نیست هرچند که همه آن‌ها را دربرمی‌گیرد ولی در آن خلاصه نمی‌شود. در توسعه‌ی اجتماع محلی دولت می‌تواند نقش هدایت‌گری و ارشادی و حتی حمایتی داشته باشد ولی این به آن معنا نیست که دولت همه کاره است در واقع اصل و اساس خود مردم هستند که نقش کلیدی را در عرصه توسعه‌ی اجتماع محلی بازی می‌کنند. سرانجام باید به این نکته اشاره کرد که ویژگی محلی توسعه‌ی اجتماع محلی تنها با ویژگی‌ها و تقسیم‌بندی‌های جغرافیایی تعریف نمی‌شود بلکه این مفهوم بیشتر اشاره به محتوای توسعه دارد که از جنس مشارکت مردم و نهادهای اجتماع محلی در فرآیند توسعه می‌باشد. بنابراین در فهم توسعه اجتماع محلی، مفهوم «اجتماع محلی» راه‌گشا تر از یک محدوده جغرافیایی خاص است؛ هر چند این اجتماع محلی در یک محدوده جغرافیایی مشخصی زندگی می‌کنند.

موضوع رساله حاضر «بررسی رابطه سرمایه‌ی اجتماعی و توسعه‌ی اجتماع محلی» است. این پژوهش رابطه بین متغیر سرمایه‌ی اجتماعی به عنوان متغیر مستقل و توسعه‌ی اجتماع محلی به عنوان متغیر وابسته را در دو اجتماع محلی آران و بیدگل بررسی می‌کند.

۱-۲ طرح مسئله:

شهر به عنوان یک نظام انسانی پیچیده، تعداد زیادی از هویت‌های گروهی را در مجاورت هم حفظ می‌کند. این هویت‌ها ممکن است به دلایل مذهبی، قومیتی، اقتصادی و... در پهنه‌های شهری وجود داشته باشند. اما به‌رحال همین فرهنگ‌ها و هویت‌ها به شهر شخصیت و هویت می‌بخشند و به بازتولید فرهنگ غالب شهری کمک می‌نمایند.

«ممکن است چند نقطه شهری به صورت تقریباً همزمان و با همسنگی نسبی رشد کنند به‌صورتی که حومه‌های آن‌ها با هم تداخل یافته و درهم ادغام شوند. در چنین حالتی ما با پدیده «همسازی شهری» روبرو

خواهیم شد که در آن یک بافت شهری بزرگ بر روی خود چندین نقطه جاذب را، با «هویت‌های» قابل مقایسه و حتی رقیب به وجود می‌آورد.» (فکوهی، ۱۳۸۳: ۲۴۷)

شهر آران و بیدگل حاصل فرایند «همسازی شهری» است. یعنی از همسازی و به هم پیوستن دو گروه هویتی بزرگ و منسجم و رقیب تشکیل شده است. وجود هویت‌های جمعی متعدد در شهر امری طبیعی و رایج و جزیی از ماهیت شهر است، و این هویت‌ها نه تنها می‌توانند بدون ایجاد تعارض به حیات خود ادامه دهند، بلکه همچنین می‌توانند در جهت بازتولید فرهنگ غالب شهری و تقویت آن نیز فعالیت کنند. اما با وجود گذشت چند دهه هنوز دو هویت بزرگ «آرانی» و «بیدگلی» در این شهر نتوانسته‌اند به ایجاد و تقویت فرهنگ غالب شهری کمک نمایند و به مانعی در مقابل بازتولید هویت غالب شهری تبدیل شده‌اند.

شهر آران و بیدگل از توسعه و پیوستن دو روستا به نام‌های «آران» و «بیدگل» تشکیل گردیده است. شکل مقابل نیز نشان می‌دهد که این شهر دارای دو بافت تاریخی مجزا و در واقع دارای دو مرکز شهر با بافت مترکم می‌باشد که یکی مربوط به آران و یکی مربوط به بیدگل است. حد فاصل آن‌ها در حدود ۲۰۰ متر بوده است. این شهر از توسعه دو نقطه شهری تشکیل شده است و به همین دلیل بر خلاف دیگر شهرها این شهر دارای یک ساختار دوتایی است که از همسازی شهری^۱ به وجود آمده است.

تصویر (۱-۱) ساختار دوتایی شهرستان آران و بیدگل

^۱ Conurbanization

هریک از این دو قسمت در گذشته یک مرکز جمعیتی با برج و باروی جداگانه بوده‌اند که طی قرن‌ها با فاصله‌ای اندک از یکدیگر قرار داشته‌اند. طی دهه‌های اخیر و پس از تخریب نظام آبیاری سنتی که در شیوه شهرسازی و سازمان یافتن مناطق مسکونی حاشیه کویر نقش اساسی را ایفا نموده، و همه ساکنین را در یک بافت متراکم و در نزدیکی مسیر آب قنات‌ها و به دور از بادهای شن بیابان متمرکز می‌نمود، به تدریج بر وسعت منطقه مسکونی افزوده شد و برج و باروها از میان رفت، آران و بیدگل با هم به یک شهر تبدیل شدند. ولی دارای شهرداری‌های مجزا بوده‌اند. سال تأسیس شهرداری آران ۱۳۳۲ و شهرداری بیدگل ۱۳۳۳ بوده است که بنابر تصمیم وزارت کشور در اسفند ماه سال ۱۳۴۴ این دو شهرداری با یکدیگر ادغام و به صورت یک شهرداری در آمدند.» (طرح جامع شهری آران و بیدگل؛ ۱۳۸۲)

شهر آران و بیدگل از سال ۱۳۵۵ به استان اصفهان الحاق گردیده است و تا پیش از آن جزو استان مرکزی بوده است. کاشان نزدیکترین شهرستان به این شهر می‌باشد. تا سال ۱۳۷۵ آران و بیدگل یکی از شهرهای شهرستان کاشان بود، اما در این سال از کاشان منفک و به مرکز شهرستانی به همین نام تبدیل شد. این شهرستان دارای دو بخش مرکزی و کویرات با سه دهستان و ۱۵ روستا می‌باشد. آران و بیدگل از طریق دو جاده اصلی به فاصله‌های ۷ و ۹ کیلومتر به کاشان مرتبط و از این دو مسیر که بر سر جاده‌های ارتباطی تهران به استان‌های جنوب و جنوب شرقی و راه آهن سراسری کشور قرار دارد، به شبکه راه‌های اصلی کشور متصل می‌گردد.

یک خیابان به نام خیابان نواب صفوی به عنوان مرز بین آران و بیدگل شناخته می‌شود. شاید دلیل اصلی این امر قرار گرفتن خیابان نواب صفوی بر روی «دیوار ولایتی» بیدگل باشد. این مرزبندی کاملاً نمادین است در تصویر زیر «خیابان مرزی» با (خط مقطع) نشان داده شده است.

این مرزبندی هنگامی ملموس‌تر می‌شود که ما به سطوح مختلف توسعه‌یافتگی در این دو قسمت نظری بیافکنیم. این خیزش و رشد و توسعه (اقتصادی، اجتماعی، انسانی، صنعتی، فضایی، فیزیکی، مادی) با منفک شدن از شهرستان کاشان و تبدیل شدن از شهر به شهرستان تشدید شد. البته ناگفته نماند این شهر یک دهه قبل از این با توجه به قوانین سازمان تقسیمات کشوری، استحقاق شهرستان شدن را داشت ولی بدلیل کارشنکی

شهرستان کاشان و همراه کردن برخی نیروهای موجود در خود این شهر با خود در عدم حمایت از پیگیری رویه خود مختاری و مستقل شدن از کاشان، انرژی‌های مثبتی را که به سمت توسعه در شهرستان جهت‌گیری شده بود، خستی می‌کرد. و اجازه داده نمی‌شد که این پیگیری‌ها زودتر به سرانجام برسد. با اظهار تأسف، همه این بی‌سیاستی‌ها موجب آن شد که احقاق این حق نزدیک به یک دهه به تأخیر بیفتد ولی با این وجود پیگیری‌هایی فراوانی و بی‌دریغی که توسط دلسوزان واقعی و متنفذان سیاسی دولتی در سطح کشوری وابسته به هریک از این دو اجتماع انجام شد رؤیای شهرستان شدن محقق گردید. و این خواسته آنقدر مهم بود که شور و شعف فراوانی در بین شهروندان ایجاد کرد و خیلی از فعالان اجتماعی و سیاسی از همان آغاز خوشبین بودند، که این استقلال باعث تحول در شهرستان خواهد گردید.

از آن واقعه به بعد این شهرستان یک جهش اقتصادی کرد، و به گونه‌ای تغییر کرد که یک دهه قبل این شهرستان با وضعیت کنونی آن قابل مقایسه نیست و شاید برای خیلی‌ها این تحول سریع و همه‌جانبه قابل باور نباشد. ولی اتفاقی بود که با وجود سنگ اندازی‌ها و کارشکنی‌ها حادث شد.

مسئله مورد بحث ما در این رساله این است که چرا غرب شهرستان آران و بیدگل نسبت به شرق آن مسامحتاً در طول این دو دهه توسعه بیشتری پیدا کرده است. اجتماع محلی آران در غرب و اجتماع محلی بیدگل در شرق واقع شده است. ما در پی بررسی این موضوع هستیم که این تفاوت در سطوح توسعه این دو اجتماع محلی از چه ناشی شده است؟

تصویر (۲-۱) کروکی نشان دهنده خیابان مرزی و خیابان‌های اصلی شهرستان آران و بیدگل

کروکی نشان دهنده خیابان مرزی (نقطه مقطع) و خیابان‌های اصلی (نقطه ممتد) شهرستان آران و بیدگل

چرا پس از اصلاحات نهادی سال ۱۳۷۵، که ساختار سیاسی جدیدی (نهاد فرمانداری، گسترش دستگاه بورکراسی متناسب با آن، تخصیص بودجه و اعتبارات استانی مستقیم به این شهرستان و پیدا کردن ردیف بودجه‌ای و...) متناظر با آن ایجاد شد و تا اندازه‌ای موجب خودمختاری نسبی و تمرکززدایی این شهرستان شد، عملکرد نهادی در غرب شهرستان (اجتماع محلی آران) موفق‌تر بوده است و شاخص‌های اقتصادی، کالبدی، فیزیکی، و مادی، توسعه بیشتر نمایان است؟ اینکه اجتماع محلی آران در غرب شهرستان موفق‌تر از اجتماع محلی بیدگل در شرق شهرستان می‌باشد. مطمئناً یک کشف غیره منتظره نیست. هزاران مسافر و توریست ابراز داشته‌اند که آران متفاوت از بیدگل است.

و مسئله دیگر بررسی این موضوع که افراد محلی (مردم، کنشگران محلی) به عنوان دینفعان اصلی توسعه تاجچه‌اندازه در توسعه‌ی اجتماع محلی این دو اجتماع مداخله و مشارکت داشتند؟

ما برای نشان دادن موفقیت اجتماع محلی آران و سطح متفاوت توسعه‌یافتگی، به شاخص‌های سخت‌افزاری توسعه (توسعه فضایی، کالبدی، مادی، فیزیکی) و سیمای ظاهری شهر که به دید هر ناظر بیرونی هم می‌آید در اینجا تأکید می‌کنیم، زیرا استخراج اطلاعات و گزارش‌های آماری به‌روز شده‌ای که بر پایه مقایسه این دو اجتماع به‌صورت تفکیکی موجود باشد تا کنون انتشار داده نشده است. و حتی مراجعه محقق به مرکز آمار ایران برای

گرفتن اطلاعات آماری تفصیلی- تفکیکی سرشماری نفوس و مسکن سال ۱۳۸۵ شهر آران و بیدگل به نتیجه‌ای نرسید. چرا که مرکز آمار ایران نیز از دادن گزارش آمار تفکیکی جمعیتی خودداری کرد و اظهار داشت که وضعیت چندین شهر ویژه است که شهر آران و بیدگل از جمله آنهاست، و دلایلی مبنی بر حساسیت امنیتی موضوع به لحاظ ادغام این دو اجتماع محلی بیان می‌کرد. و با اصرار محقق، توجه اینجانب را نسبت به بعضی از نزاع و کشمکش‌های دیرین این دو اجتماع (از دعوا در مورد نام شهر بگیر برو تا آخر...) که تا کنون نیز ادامه دارد معطوف کرد. البته خود پژوهشگر نیز به بحث مهم و اصولی نظم و انسجام اجتماعی اذعان دارد. و در ضمن پیگیری این موضوع به صورت خیلی جدی برای پژوهشگر که خود متعلق به یکی از این دو ناحیه می‌باشد مشکلاتی را بوجود می‌آورد. ولی آنچه که به چشم هر ناظر بیرونی می‌آید فضای بیرونی و سیمای ظاهری و ساختار مادی، کالبدی و فیزیکی شهر می‌باشد. که به دلیل هدف تحقیق ناچار از بیان آن هستیم.

با نگاهی به نقشه طرح تفصیلی و طرح جامع و دیگر نقشه‌های موجود و دیگر آمارهای کلی شهر آران و بیدگل می‌توان سیمای کلی توسعه فضای کالبدی شهر و کاربری‌های متفاوت آن را که با رنگ‌های متفاوت مشخص شده دید. و با توجه به شاخص‌های زیر می‌توان سطوح متفاوت توسعه یافتگی این دو ناحیه را مشاهده نمود. و به این نتیجه رسید که ناحیه شهری آران که در قسمت غرب و جنوب غربی گسترش یافته از سطح توسعه یافتگی بیشتری برخوردار می‌باشد. این شاخص‌ها عبارتند از:

۱- عرض حریم شبکه ارتباطی شهر آران و بیدگل [۱۰متر-۲۰متر-۴۰متر]

۲- حجم ترافیک شبکه معابر شهر آران و بیدگل [۲۵۰-۵۰۰-۱۰۰۰-۲۰۰۰]

۳- خیابان‌های تجاری شهر

۴- تراکم جمعیتی شهر آران و بیدگل [۱۰۰-۱۲۰؛ ۱۲۰-۱۶۰؛ ۱۶۰ نفر در هکتار]

۵- نقشه و جدول مزیت موقعیت مکانی و ارزش معاملاتی اراضی شهر آران و بیدگل

۶- نقشه مراحل توسعه و شکل‌گیری شهر آران و بیدگل (قبل از ۱۳۰۲ تا به حال)

- ۷- نقشه محله بندی آران و بیدگل (از ۴۹ محله، ۳۰ محله در آران و ۱۹ محله در بیدگل)
- ۸- کیفیت ابنیه (نوساز- قدیمی - ترکیبی - تخریبی - مرمتی)
- ۹- درجه بندی شبکه معابر آران و بیدگل [درجه ۱: ۴۵ متر؛ درجه ۲: ۳۶-۲۴ متر؛ درجه ۳: ۲۴-۱۶ متر]
- ۱۰- درصد مشارکت در انتخابات شورای شهر سال ۸۵ آران و بیدگل
- ۱۱- جدول مجموعه آماری فضای سبز آران و بیدگل (بوستانها- خیابانها- بلوارها- میادین)
- ۱۲- دفترچه ارزش اجاری املاک واقع در شهرستان آران و بیدگل و بخش های تابع در سال ۱۳۸۴
- ۱۳- تعداد ۹ پارک محلی بر حسب تفکیک مکانی و اقدامات انجام شده برای آن
- ۱۴- فهرست مدارس و مراکز آموزش عالی شهر آران و بیدگل
- ۱۵- فهرست مراکز درمانی و بیمارستان شهر آران و بیدگل
- ۱۶- جذب سرمایه گذاری خارجی (شرکت فولاد، پادگان شهید کبریایی، شهرک سازمانی ارتش، خانه های سازمانی سازمان مسکن شهری)
- که سعی شده در نقشه ای که در صفحه بعد آمده تاحدی این ویژگی ها به تفکیک دو اجتماع محلی نشان داده شود .

